

ומשנינן: זימנין דמשתלי, ישכח ושקיל ויריס
ליה לידו מעל שם ה' כשהוא ערום.

ופרכינן: לרבי יוסי נמו, נחוש שמא זימנין
דמשתלי ושקיל ליה!

ומשנינן: אלא, אי דאיכא גמי — הכי נמי
שצריך ליתנו גם לרבי יוסי.

הכא במאי עסקינן — המחלוקת היא אם
צריך לאהדורי לחזר ולחפש ולהמתין
מלטבול, אנמי. עד שימצאו את הגמי.

רבנן סברי טבילה בזמנה⁽²³⁾ לאו מצוה — קכא-א
ולכן מהדרינן, מחפשים אחרי גמי,

טעמייהו דרבנן שצריך לשים על שם ה' גמי
בצורה לא מהודקת, משום דקסברי: אסור
לעמוד בפני השם כשהוא ערום.

ותמהינן: מכלל, דרבי יוסי שהתיר לטבול
בלי נתינת גמי, סבר מותר לעמוד בפני השם
ערום, והרי דבר זה לא יתכן.

ומשנינן: לרבי יוסי שמדובר דמנח ידיה
עילויה⁽²²⁾.

והוינן בה: אם כן, לרבנן נמי, שיועיל
טבילה דמנח ידיה עילויה, ולמה צריך ליתן
גמי?

מקש מועיל, וכן פסק השו"ע [או"ח צא, ד].
והקשה, שבגמרא מבואר שאם כיסה את השם
בידו גם נחשב לכיסוי, והרי לאמירת ברכה
ותפילה כתבו הפוסקים שידו לא נחשב כיסוי?
[ואם כיסוי הראש לתפילה חמור יותר משם
שכתוב על ידו כשרוחץ שמא לתפילה גם כיסוי
גמי וקש אינו מועיל?]

ותירץ, שמסתבר שכיסוי למי שכתוב על ידו
שם וכיסוי הראש לתפילה דינם שוה, ובכל זאת
כיסוי ידו לא מועיל לתפילה משום שהיד והגוף
הם דבר אחד ואין הגוף מכסה את עצמו [והמגן
אברהם [צא, ג] ביאר משום שמין במינו אינו
חוצץ] אבל הדיו שעל ידו הוא דבר נפרד ומין
אחר, ולכן ידו נחשבת לכיסוי. וכתב הבית יוסף
שלפי תירוצו אם אדם מניח את ידו על ראש
חבירו מועיל להחשב כיסוי הראש, וכן פסק
השו"ע [צא, ד].

אינה כיסוי דוקא לתפילה וברכה. אבל לגבי
לישב או לילך ארבע אמות כשמכסה ראשו בידו,
ודאי מותר.

23. הקהילות יעקב [יומא, כא] מבאר שכולם
מודים שיש מצוה לטבול, והרמב"ם בספר

למה לא פסק כסתמא דגמרא כשאינן מי שחולק?
והאור שמח [שם] תירץ, שבעצם תמוה,
למה הגמרא לא הקשתה לרבי יוסי הרי הדיו
חוצץ? [ראה לעיל תירוץ השפת אמת] וסובר
הרמב"ם שכתב שעל ידו שאסור לו להסירו
מגופו אינו חוצץ ובטל לגוף, כמו שדם אינו
חציצה לשוחט, וצבע אינו חוצץ לצבעי משום
שאינן דעתו להסירו, הוא הדין למי שאסור לו
למחוק את הכתב שעל ידו, לרבי יוסי אינו
חוצץ, וקושיית הגמרא היא דוקא לרבנן שצריך
להניח על ידו גמי כשטבול, ואם כן אין הכתב
והדיו בטל לגופו שהרי צריך לשמור עליו בגמי,
ומקשינן כמו שהגמי חוצץ כך יחשב הדיו עצמו
לחציצה? ולכן למסקנא, שמוותר לגרום מחיקה
והגמי אינו כדי למנוע שימחק, אין הדיו חוצץ
כלל כמו לרבי יוסי, ולכן השמיט הרמב"ם את
תירוץ הגמרא [וראה שם תירוץ נוסף]

22. התרומת הדשן [סימן י'] נשאל על חיוב
כיסוי הראש בתפילה ואמירת ברכה — האם
כיסוי קלוע מקש נחשב כיסוי? וכתב שמבואר
כאן בגמרא שגמי מועיל לכיסוי שם כשעומד
ערום, ומסתבר שהוא הדין כיסוי הראש העשוי

שילמד ויתפלל — **טובל והולך** אפילו ביום הכיפורים, **כל היום כולו**.

רבי יוסי אומר: אם ראה קרי ביום הכיפורים **מן המנחה ולמעלה** — **אינו צריך** (24) **לטבול**, שהרי התפלל כבר מנחה, ואת תפילת נעילה וערבית הוא יתפלל בלילה, לאחר שיטבול במוצאי יום הכיפורים. ומוכח שרבי יוסי סובר שהטבילה עצמה בזמנה, אינה מצוה.

ומשנינן: **ההיא ברייתא** — **רבי יוסי ברבי יהודה היא, דאמר**: אשה שהיא ספק יולדת זכר ספק יולדת נקבה, ויתכן גם שהיתה זבה קודם שילדה, אין צורך להטבילה פעמים רבות לכל צידי ספקותיה [שלשים וחמש טבילות!]. אלא דייה שתטבול **טבילה אחת באחרונה**, לאחר כלות כל ימי הספק, וסובר שאין הטבילה בזמנה מצוה, אלא שתיטרה כשיגיע הזמן שבודאי מועילה טבילתה.

וממתנינים מלטבול עד שימצאו אותו גם אם תתאחר הטבילה ולא תהיה בזמנה.

ורבי יוסי סבר: **טבילה בזמנה מצוה** — ולכן **לא מהדרינן** אחר גמי כשאינו בנמצא, אלא טובלים בזמן הטבילה.

ותמהינן: **וכי סבר רבי יוסי שטבילה בזמנה היא מצוה?**

והתניא: **הזב והזבה, המצורע והמצורעת, בועל נדה וטמא מת** — **טבילתן** משהאיר המזרח **ביום השביעי**, ואפילו ביום הכיפורים.

נדה ויולדת — **טבילתן בלילה**, שלאחר שבעת הימים, ואפילו כליל יום הכיפורים.

בעל קרי — שתיקן עזרא שיטבול לפני

לטבול ביום כיפור ובתשעה באב. וכן פסק השו"ע [תקנר ה, ותיגר יב].

והקשה בספר **תוספות יום הכיפורים** [סוף יומא] על הרמב"ם הלכות שביית עשור [ג, ג] שפסק שבעל קרי בזמן הזה אסור לו לטבול ביום כיפור, משום שביטלו את תקנת עזרא ואינו חייב לטבול, והרי הלחם משנה כתב שדעת הרמב"ם דאף אם אין הטבילה מצוה, מותר לטמא לטבול ביום כיפור?

ותירצו הקהילות **יעקב** [יומא, כא] **והאבי עזרי** [טומאת אוכלין, טז, י] שההיתר לטבול ביום כיפור הוא דוקא כשנטהר לגמרי בטבילתו. אבל בזמן הזה שכולם טמאי מתיים, אם כן אינו נטהר בטבילתו לגמרי ואינו מקיים מצות טהרה, ולכן אסור לטבול ביום כיפור [ובזמן תקנת עזרא היה נחשב מחוייב לטבול, ומותר אפילו אם לא נטהר לגמרי].

המצוות [עשין קט] מנה את הטבילה למצוה, וכן מברכים על הטבילה לכולי עלמא, אלא שנחלקו על טבילה בזמנה — אם קיום הטהרה בזמנה דוקא היא מצוה, או שיוכל להמתין לזמן אחר, ופסק הרמב"ם **שבזמנה** אינה מצוה. ראה להלן.

24. **התוספות** כתבו, שאף אם טבילה בזמנה אינה מצוה ואינו חייב לטבול, בכל זאת מותר לו לטבול גם ביום הכיפורים. וכן ביאר הלחם משנה [יסודי התורה ו, ו] את דעת הרמב"ם שפסק [שם] שטבילה בזמנה אינה מצוה, ובכל זאת פוסק בהלכות שביית עשור [ו ב] שמותר לטבול ביום הכיפורים. אולם דעת **התוספות** בביצה [יח ב] שאם טבילה בזמנה אינה מצוה, וכן בזמנינו שאין הטבילה בזמנה — אסור

מתניתין:

ומאידך גם אין מצוה למנוע אותו, ולכן אין חייבים לומר לו **אל תכבה** — מפני שאין מצות שביתתו עליהן של ישראל⁽²⁶⁾.

אבל ישראל קטן שבא לכבות — אין שומעין מניחין לו לכבות. מפני שמצות

נכרי שבא לכבות, אין אומרים לו כבה, מחמת איסור שבות של אמירה לנכרי⁽²⁵⁾.

שליחות לדבר עבירה אפילו כששולח נכרי, — אם כן למה הוצרכו לאסור "אמירה לנכרי" משום שבות, הרי אסור משום שנעשית עבירה בשליחותו?

ותירצו, שאיסור שליחות לעבירה שייך דוקא בלאו ואיסור שהתוצאה מהמעשה נאסר כמו סירוס בהמה וחסימת שור בדישו, וכשנעשה האיסור בשליחותו אסור חכמים. אבל במלאכת שבת האיסור הוא העשיה והפעולה עצמה, וכשנכרי עושה את המעשה לא נעשה איסור כלל משום שאינו מצווה על שביתה, ואין כאן "איסור" בשליחותו. ולפי זה כתב החתם סופר [חלק ו, כד] כי מה שפירש רש"י איסור אמירה — משום שליחות, אין הכוונה לשליח לדבר עבירה שהרי לא נעשה איסור כלל, אלא שחכמים אסרו אמירה שלא תיעשה מלאכה בשבת בשליחות ישראל [וראה בקהילות יעקב הנ"ל עוד תירוץ]

26. **התוספות** להלן [קכב א] הקשו, הרי במשנה להלן [שם] אסרו חכמים להנות ממלאכת גוי שעשה לצורך ישראל בשבת, ומדוע מותר להניח לו לכבות דליקה? ותירצו, שאסרו רק הנאת הגוף והשתמשות בגופו במעשה המלאכה. אבל הנאת מומן מותר.

והריטב"א [החדש] תירץ, שכיבוי דליקה שהוא רק סילוק נזק והפסד לא אסרו, ודוקא הנאה והשתמשות שמקבל דבר חדש מהנכרי אסור.

25. א. רש"י [בגמרא] כאן, ובתחילת פרק מי שהחשיך [קנג א] פירש את סיבת איסור אמירה לנכרי משום שהגוי נעשה שלוחו, ובמסכת עבודה זרה [טו א] פירש רש"י שהאיסור משום הפסוק [ישעיה נח, יג] ממצוא חפצך **ודבר דבר**. והקשה הקהילות **יעקב** [שבת, הוספות] הרי בגמרא בבא מציעא [צ א] מבואר שאיסור אמירה ישנו בכל איסורי התורה כמו חוסם שור בדישו ואינו איסור מיוחד לשבת, ואיך כתב רש"י שאיסור משום "ודבר דבר"? וכן קשה הסתירה ברש"י?

ותירצו הקובץ **שיעורים** [ביצה אות מט] והקהילות **יעקב** שיש שני איסורים באמירה לנכרי, באופנים שונים וסיבות שונות, א. איסור האמירה עצמה — דהיינו, לדבר ולצוות על עשיית מלאכה, והסיבה משום **ודבר דבר**, — וזה אסור אפילו אם הנכרי יעשה את המלאכה אחרי השבת, משום שהציווי עצמו אסור. ב. איסור המלאכה שעושה הנכרי בשבת עבור ישראל, והסיבה משום שהמלאכה נעשית בשליחות הישראל, — ועובר על האיסור גם כשאומר בערב שבת לנכרי לעשות לו מלאכה בשבת [וראה להלן שאין כונת רש"י לשליחות ממש] ומלבד זה יש איסור נוסף להנות ממלאכה שעשה נכרי בשבת "עבור" ישראל, גם כשלא אמר לו לעשות. ושנינו דין זה במשנה להלן קכב א.

ב. **הבית מאיר** [אבה"ע סוף סימן ה] **והחתם סופר** [שו"ת או"ח, פד] הקשו על שיטת רש"י ור"ח [בבא מציעא, עא. ב] שחכמים אסרו

שביתתו — מוטלת עליהן של כל ישראל⁽²⁷⁾.

גמרא:

אמר רבי אמי: בדליקה התיירו לומר ולרמוז לנכרי "כל המכבה — אינו מפסיד!"⁽²⁸⁾

ואמרינן: נימא מסייע ליה ממשנתנו:

נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה ואל תכבה — מפני שאין שביתתו עליהן.

ויש לדייק מכאן: דוקא לשון ציווי "כבה" הוא דלא אמרינן ליה. הא לרמוז ולומר כל המכבה אינו מפסיד — אמרינן ליה.

והוינן בה: אימא סיפא: "אל תכבה" לא אמרינן ליה. ומשמע שכל ההיתר הוא בכך שאין אנו מצווים למנוע מלכבות. ומשמע שלרמוז בלשון "כל המכבה אינו מפסיד" — נמי לא אמרינן ליה:

אלא, מהא, ממשנתנו — ליכא למשמע מינה.

תנו רבנן: מעשה ונפלה דליקה בהצירו של יוסף בן סימאי בשיחין. ובאו אנשי גיסטרא אנשי השלטון הנכריים של ציפורי לכבות, מפני שאפוטרופוס של מלך היה. ולא הניחן לכבות מפני כבוד השבת. ונעשה לו נס וירדו גשמים וכיבו.

לערב, שיוגר לכל אחד מהן, מאותם שבאו לכבות, שתי סלעין, ולאפרכוס לממונה

לכבות דליקה בבית של אחרים, החיוב למונעו הוא רק מדרבנן.

והאחיעזר [ג, פא] תירץ בשם הגר"ח, שנאמר כאן לאו מיוחד על שביתת בנו כדי שיהא איסור זה "איסור של שבת", שהוא חמור יותר משאר העבירות, ונעשה מומר אם עובר על זה. והביא עוד תירוץ ממוצל מאש וכן כתב האמרי בינה [שבת, ז] שקטן שאין לו דעת עשיתו לא נחשב "מלאכת מחשבת" ולכן צריך לאו מיוחד על שביתת בנו קטן, והאחיעזר דוחה, שבודאי עשיית קטן נחשבת מלאכת מחשבת, ולגבי זה יש לו דעת.

28. רבי עקיבא איגר [במשניות] מסתפק אם יכול לומר לו גם בלשון נוכח: אם תכבה לא תפסיד, ודייק מהגמרא שיותר. אבל המשנה ברורה [שלד, סז] פוסק שאסור לומר בלשון נוכח [ובשער הציון [נה] העיר מהדיוק שדייק רע"א, וראה שפת אמת שדוחה את הדיוק].

27. רש"י על התורה [שמות כ, י] פירש את המשנה שאיסור זה נלמד מהפסוק "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך וגוי". ולדבריו, לכאורה, זה איסור מיוחד במלאכת שבת. והרמב"ן [שם, ט] כתב, שהלאו הוא שלא יעשה הקטן מלאכה לדעת אביו, שיודע שאביו נהנה מכך, ואפילו אם אינו מצוהו לעשות.

אולם בגמרא כאן מבואר, שהאיסור למנוע קטן לכבות הוא חיוב כללי בכל המצוות, כמו למונעו מאכילת נבילה. והקשו האחרונים, מה נוסף בפסוק המיוחד על מלאכת בנו בשבת?

והביאור הלכה [רסו, ו] כתב, שאם מצוהו לעשות מלאכה, עובר בלאו של שביתת בנו. אבל כשהקטן עושה מעצמו לדעת אביו, האיסור הוא רק מדרבנן [והובא לעיל שהרמב"ן על התורה כתב מפורש שעובר בלאו מהתורה].

אך בשער הציון [שלד, נד] כתב, שבן העושה על דעת אביו, חייב אביו בשביתתו, ומחוייב מדאורייתא למונעו. אבל קטן שבא

שבהן שלח המשיים סלעים⁽²⁹⁾.

וכששמעו הכמרים בדבר אמרו: לא היה צריך לכך, למנעם מלכבות.

שהרי שנינו: נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה, ואל תכבה.

שנינו במשנה: אבל קטן שבא לכבות אין שומעין לו מפני ששבותתו עליהן.

ומדייקין: שמעת מינה: קטן אוכל נבלות — בית דין מצווין עליו להפרישו⁽³⁰⁾. ולא כרבי יוחנן הסובר שאין בית דין מצווין להפרישו.

אמר רבי יוחנן: כאן המדובר הוא בקטן העושה לדעת אביו. שכיון שמבחיך באביו שנוח לו הכיבוי הוא זאת עושה עבור אביו, ואז חייבין להפרישו⁽³¹⁾.

אותו דין שבכל איסורי התורה, אלא שבבנו אפשר שיש לאו מיוחד לשבת, וכאן מדובר בקטן שאינו בנו. וראה לעיל כמה דעות אחרונים בעשה דשבתת בנו.

ב. התוספות העירו, שנבילה היא איסור דאורייתא, ואינו דומה לכיבוי דליקה שאסור רק מדרבנן, ואין איסור לספות בידיים לקטן איסור דרבנן. וכתבו, שהגמרא כאן מדברת גם למאן דאמר שכיבוי אסור מהתורה.

והרשב"א תירץ, שקושיית הגמרא כוללת קושיא זו, דמקשינן: וכי נלמד מכאן שצריך למנוע קטן מאיסור ואפילו איסור דרבנן? ותירוצו הגמרא הוא, כיון שעושה לדעת אביו אסור, ואף שבאיסור דרבנן אין מצווין להפרישו, זה דוקא כשעושה לעצמו. אבל כשעושה לצורך אביו או גדול אחר, צריך להפרישו.

וראה אחיעזר [ח"ג, פא, ד"ה] שביאר את דעת הרשב"א שהאיסור להאכיל קטן נבילה הוא מדרבנן, ומשום שלא ילמד לעשות כך כשיגדל. ודעת הרמב"ם הביאו הבית יוסף [שמג] שגם באיסור דרבנן אסור להאכיל קטן בידים או לגרום לו שיעשה איסור. ומשמע שהוא סובר שהאיסור להאכיל קטן נבילה הוא מהתורה בכל האיסורים.

31. התוספות כתבו, שמדובר בקטן שלא הגיע לחינוך. אבל קטן שהגיע לחינוך צריך לחנכו ולהפרישו וכן פסק הרמ"א [שמג]. וכתב הבית

29. השפת אמת תמה, למה הוא החמיר כל כך באיסור דרבנן, שחכמים התיירוהו במפורש? וביאר שההיתר הוא דוקא בדליקה ומפני הפסד ממון התיירו להנות ממלאכת גוי שעושה עבור ישראל, ואצלו מפני כבוד השבת לא נחשב הדבר להפסד כלל ולכן החמיר. וראה הגהות יעב"ץ.

ומה ששלח להם מעות אחר השבת, ביאר הבן יהוידע שעשה כך כדי להראות ששילחם מפני כבוד השבת, ולא מקמצנות על שכר ההצלה. עוד ביאר, שלא רצה להנות מהנס, ולכן שילם את הוצאות הכיבוי.

30. א. השפת אמת תמה, איך נלמד ממניעת קטן לחלל שבת חיוב למנועו גם משאר איסורים, הרי בשבת יש מצוה מיוחדת על שבתת בנו כמו שהביא רש"י על התורה [שמות כ, י] ממכילתא?

ותירץ, שאפשר לומר, שזה גופא הוא תירוצו הגמרא, שעושה על דעת אביו ועל זה נאמר הפסוק "לא תעשה מלאכה אתה ובנך" ובאמת כך משמע ברמב"ץ על התורה [שם, והובא לעיל] אלא שמהפוסקים באו"ח [סימן שמג] משמע שהחיוב למנוע קטן מאיסור שבת הוא כמו בשאר איסורים [וראה לעיל כמה ביאורים למה נאמר פסוק מיוחד בשבתת בנו]. והמנחת חינוך [סוף מצוה לב, טז] כתב שמהגמרא כאן מוכח שהחיוב למנוע קטן מחילול שבת הוא

גמרא:

רב יהודה ורב ירמיה בר אבא ורב חנן בר רבא איקלעו הזדמנו לבי אבין דמן נשיקיא.

לרב יהודה ורב ירמיה בר אבא אייתו להו קכא-ב פורייתא, מיטות לישב עליהן. ואילו לרב חנן בר רבא לא אייתו ליה מיטה אלא הושיבוהו על הארץ.

אשכחיה, מצאו רב חנן, שהיה כועס על שהושיבוהו על הארץ, לרב אבין, כשהוא מתני ליה לבריה, שונה לבנו את משנתנו, בלשון הזה: וכופין קערה על צואה של קטן — מפני קטן, שלא יטפח בה ויתלכלך.

אמר ליה רב חנן לרב אבין [ויכאמור, רב חנן כעס עליון] בלשון הקנטה: **אבין שטיא** — מתני שטותא לבניה.

כי למה צריך לכפות על הצואה כלי כדי למנוע את כלוכו של קטן?

ופרכינן: אם כן, דכוותה בדומה לזה גבי נכרי שאמרנו שאין צריך למונעו איירי אפילו דקא עביד לדעתיה דישראל.

ותימה: מי שרי מלאכת נכרי הנעשית עבור ישראל?

ומשנינן: נכרי — לדעתיה דנפשיה עביד.

מתניתין:

כופין קערה של חרס (32) על גבי הנר בשביל שלא תאחזו האש בקורה.

וכופין קערה על צואה של קטן, ועל עקרב שלא תישך.

אמר רבי יהודה: מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בהיותו בערב, ואמר: חוששני לו לכופה קערה על עקרב — מחיוב קרבן הטאת (33).

[א], והראב"ד [שם] חולק וסובר שאסור משום מבשל כשמתרכך הברזל [ולכאורה הם אוסרים רק כשמתלבן הברזל].

33. מבואר בגמרא שרבי יהודה סובר שמלאכה שאין צריך לגופה חייב עליה, ולכן צידת מזיק היא מלאכה גמורה. והעיר רבי אלעזר משה הורביץ: אם כן, מה הסתפק רבי יהודה? ואם היה ספק פיקוח נפש הרי מותר בודאי לחלל שבת מפני ספק פיקוח נפש? ותירץ, שהספק הוא שמא צידת עקרב שלא יזיק אינה נחשבת למלאכת צידה כלל, משום שאין שימוש וצורך בעקרב כלל.

יוסף [שם] שמהתוספות מבואר שסוברים שגם אדם אחר שייך בחינוך קטן, וצריך למנוע קטן שהגיע לחינוך מלעשות איסור. אבל דעת הרמב"ם שדין חינוך שייך דוקא באב לבנו, אלא שלספות בידים דבר איסור לקטן אסור אפילו לאחר שאינו אביו.

וקטן שבא לכבות דליקה שמונעים ממנו, פסק הבית יוסף שאין חילוק בין בנו לקטן אחר, ומשום שעושה לדעת ולצורך הגדול נחשב כמו שמצוהו לכבות.

32. רש"י. וביאר המשנה ברורה [רעו, כב] שכונתו למעט שקערה של מתכת אסור, משום שמחמם ברזל נחשב מבעיר כדעת הרמב"ם ניב